ՀՐԱՆԴ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ Ի ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ

CAPPADOCIA

EL-CH
APH
1975

ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ
1975

1508

ՀՐԱՆԴ ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ
Ի ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ

1974
ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ

ՆՈՅՆ ՀԵՂԻՆԱԿԷՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՉՈՒՀԱՃԵԱՆ, 1951 ,,սպառած,,
ԱՆՈՒՇԻ ՅՈՒՆԱՐԷՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ, 1962
ՔՈՒԱՐԹ ԱՅՐԻՆ, թարգմանութիւն, 1966 ,,թերթօն,,
Ս. ՄԱՇՏՈՑԷ ԱՌԱՋ ՀԱՅԸ ԳԻՐ ՈՒՆԷ՞Ր, 1973
ԴՐԱՑԻՆԵՐՍ, 1973
ANUŞ, Türkçe libretto, 1973
ՏՈՄՍԱԿՆԵՐ, 1974
SONNETS, 1974

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ

ՀՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՔ, 1974
ԳՆՉՈՒ ԲԱՐՈՆԸ, թարգմանութիւն:

Արժ. Տ. Շաւարշ Ք.Հնյ. Գույումճեանի «Ու ես կ'երթամ...»

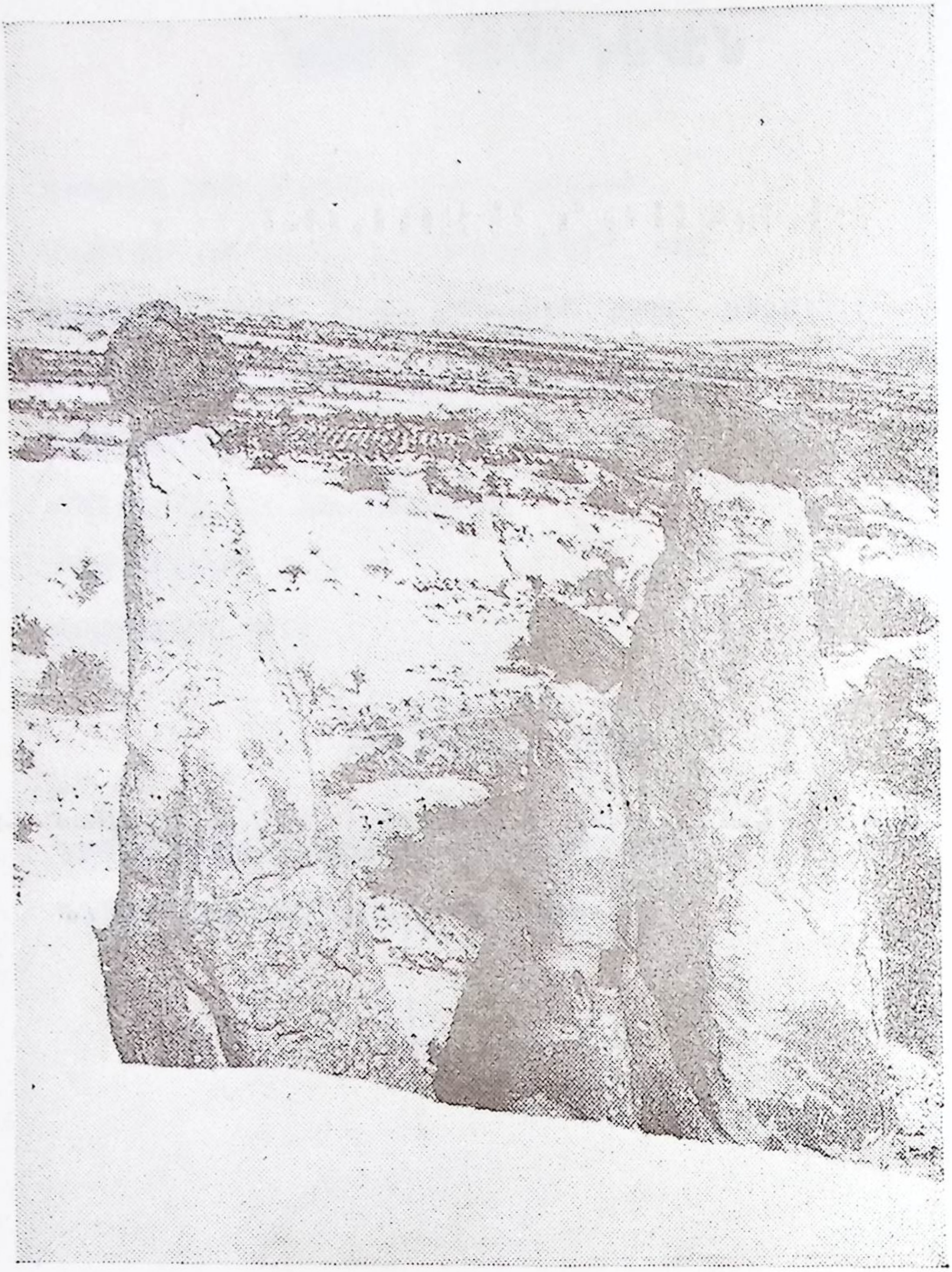

Լուս. Ն. Սիմոնեան

Ո՞ր դարբինը իր մոգական ձողիկով կերտեր է այս հրաշալիքները…

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ Ի ԿԱՊԱԴՈՎԿԻԱ

ՊԱՐԻՍԻ ՖՐԱՆՍԱՑԻՆԵՐԸ – ԺԱՅՌԱՓՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ
ՀԱՅՈՑ ԴԵՐԸ ԿԱՊԱԴՈՎԿԻՈՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻՆ ՄԷՋ
ԿԱՊԱԴՈՎԿԻՈՅ ԳՈՀԱՐԸ՝
ԿԵՍԱՐԻՈՅ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Երկար ատենէ ի վեր կը փափաքէի այցելել Կեդրոնական Անատօլու տեղւոյն վրայ հաղորդուելու համար Կապադովկիոյ արուեստին հետ :

«ԺԻՒՓԻԹԷՐ» հաստատութեան Տէքէր Պայրամեանի առթիւ կազմակերպած խումբ շահեկան եւ ճիշդ եղած ձեւով շրջանը տալու պատճառ եղաւ որ իրականանայ այս փափաքս :

Ուրեմն, 16 Հոկտեմբեր Դշ. երեկոյ ժամը 21·45ին Գառը – գլուղէն ճամբայ կելլենք եւ ժամը 23·30ին կը հասնինք Իզմիր գիշերելու համար վեցամեայ «Սալին» հանգստեան պանդոկը :

Յաջորդ առաւօտուն կանուխ կը գրաւենք մեր հանրաշարժին (օթօպիւս) առաջին կարգի թիկնաթոռ եւ ՊՕԼՈՒԻ լեռան վրայ կարճ դադար մը վերջ ժամը 13·15ին կը հասնինք մայրաքաղաք ԱՆԳԱՐԱ ուր «Աթաթիւրք Օրման Չիֆթլիկ» ճաշելէ ետք կը բռնենք «Օրթա Անատօլու»ի ճամբան Ֆարուք Նաֆիզ Չամլըպէլի, նըման, տակայն առանց «մէչին» մարակի պէտք ունեցող «եաղըլ ձիերու [illegible] եայ»եր ունեցող լիւքս «Մերսետէս» հանրաշարժով :

Առանց՝ դադար տալու իրիկուան դէմ կը հասնինք Կապադովկ խոյ սիրտը ԱՎԱՆՈՍ, ուր մեզի կը սպասէ ոչ թէ «ԽԱՆԻ ՄԸ ՊԱՏԵՐԸ», այլ արդիական «Թուսան» պանդոկը, Քըզըլ-Ըրմաքի ափին։

16 Հոկտեմբեր Ուրբաթ առաւօտ կը սկսի մեր բուն շրջապտոյտը՝ Կապադովկիոյ ուխտագնացութիւնը։

Սակայն, ինչ՞ է աշխարհագրական եւ երկրաբանական դիրքը Կապադովկիոյ։ Կրնանք ըսել թէ ան եռանկիւն մըն է որուն սահմաններն են. արեւմուտքէն՝ ԱՔՍԱՐԱՅ, հարաւէն՝ ՆԻՑՏԷ եւ արեւելքէն ԿԵՍԱՐԻԱ։ Եւ այս է պատճառը որ անոր հողը, կազմըւած ըլլալով Արգէոսի (ԷՐՃԻԱՍ) թափած լաւաներէն ծնունդ տուած է հրաշալի «Պարիկի Ծխնելոյզ» ներուն։

Խիստ հետաքրքրական է անոնց կազմութիւնը։ Ինչպէս յայտնի է հրաբխային լաւաները պաղելով կը կազմեն «թուֆ»ը որ փխրուն քար մըն է։ Սակայն, կարծր քարի կտորներ ալ կրնան գտնուիլ այս լաւաներուն մէջ։ Ահա այս կարծր քարերն են որ գլխարկի մը նման պաշտպանելով իրենց տակի կակուղ խաւերը անձրեւներուն ու հովերուն պատճառած մաշումին (էռոզիօն) դէմ, այս խաւերը կամաց կամաց կոնաձեւ աշտարակի կամ բուրգի մը ձեւը կառնեն որոնց հասակը մինչեւ տասնըհինգ մեթրի կրնայ հասնիլ։

Նախ կայցելենք ԶԷԼՎԷԻ շրջանը որ ամենէն հարուստն է Պարիկի Ծխնելոյզներով։ Գիւղը որ մինչեւ տասնամեակ մը առաջ բնակուած է եղեր, ամբողջովին ստորաբնակարանային (Թրոկլոտիթիք) է։ Ժայռափոր սենեակներ որոնք լուսամուտ չունին... Կայ նաեւ կէս-ժայռափոր փոքր մզկիթ մը որուն մինարէն պնդակուան կը նմանի։ Այցելեցինք ցաւարի ջաղացք մը եւ բնակարան մը, սակայն մեզի ցոյց չի տուին եկեղեցիները եւ ճգնաւորներուն խուցերը, մասնաւորաբար Սիմէոն Սիւնակեացինը։

Կը վերադառնանք մեր եկած ճամբէն, այցելելու համար ժայռափոր «Ծիւրէնթր» եկեղեցիներու կեդրոն Կէօրէմէ։ Ձախին կը տեսնենք տախտակ մը որ ցոյց կու տայ ՉԱՎՈՒՇԻՆԻ եկեղեցին որուն առջեւէն «Թրանզիթ» կանցնինք դժբախտաբար։ Պէտք ըսել այցելել այս եկեղեցին որովհետեւ կը կարծուի թէ անոր «Թարմանկարները» (ՖՐԷՍՔ) Հայոց գործն են, այն պարզ պատճառով որ հոն կը գտնուի Մլեհ Մագիստրոսի ձիաւոր նկարը:

Կը հասնինք ԿԷՕՐԷՄԷ, նախկին ԿՈՐԱՄԱՆ անցնելով ՕՂԱԿԱՒՈՐ (Թօքալը) ամենամեծ եւ ամենակարեւոր եկեղեցւոյն առջեւէն որ վերանորոգման մէջ ըլլալով դժբախտաբար փակ կը մնայ եւ մուտքի տոմս առնելով ու լուսանկարչական գործիքի համար ալ 12 լիրա վճարելով կը մտնենք «բացօթեայ թանգարանը» ուր կը գտնուին ժայռափոր չորս եկեղեցի եւ երկու վանք:

Այցելեցինք երեք եկեղեցի եւ մէկ վանք: Սակայն եկեղեցի ըսելով չի կարծէք թէ մեծ բաներ են. ընդհանրապէս, հողէ սենեակի մը տարածութեամբ փոքր մատուռներ, փորուած ժայռերու մէջ: Բայց անգամ մը որ ներս մտնէք իսկական հրաշալիքի մը դէմ յանդիման կը գտնուիք, հողին վրայի եկեղեցիներուն յար եւ նման, ոմանք չորս սիւներու վրայ հանգչող կեդրոնական գմբէթով խաչաձեւ, ոմանք ալ կամարաձեւ ձեղունով տաճարներ որոնց պատերը ամբողջովին ծածկուած են «ՖՐԷՍՔ»ներով:

Ի՞նչ է «Ֆրէսք»ը կամ «Թարմանկար» թարգմանելու յանդգնութիւնը ունեցայ: Ան կուգայ իտալերէն ՖՌԷՍՔՕ բառէն որ կը նշանակէ թարմ: Կիրէ եւ մարմարի կտորներէ ու խիճերէ բաղկացած տախտակին թաց ծեփի մը վրայ խէժաւոր ներկերով գծուած նկարները չորնալու տեն ներս թափանցելով այնպիսի տոկունութիւն մը կը ստանան որ հազար տարի ետք անգամ կը պահեն իրենց նախկին թարմութիւնը:

Առաջին անգամ կը մտնենք ՊԱՐՊԱՐԱ ՔԻԼԻՍԷ (Ս. Վարվառինայ): Խաչերէ եւ երկրաչափական ու բուսական կարմրագոյն գծերէ բաղկացած թարմանկարները ցոյց կուտան թէ պատկերամարտ շրջանին (730–843) կը պատկանին:

Մեր այցելած երկրորդ եկեղեցին ԽՆՁՈՐԱՒՈՐՆ է (ԷԼՄԱԼԸ ՔԻԼԻՍԷ) այսպէս կոչուած մուտքին մօտ գտնուող խնձորենիներուն պատճառաւ: Ծննդեան մինչեւ Յարութիւն՝ Քրիստոսի կեանքը պատկերացնող տեսարաններ կը զարդարեն կամարները ու պատերը, խորանին խորշին (ԱԲՍԻԴ) մէջ կը տեսնենք Ս. Կոյսը եւ Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ որ կը բարեխօսեն Յիսուսի մօտ:

Երրորդ եկեղեցին որ կը տեսնենք ՕՁԱԽՈՐՆ (Եըլանլը Քիլիսէն) է, այնպէս կը կոչուի վիշապասպան Ս. Գէորգի եւ Ս. Թէոդորոսի նկարին պատճառաւ եւ որուն մուտքին ձախ կողմը կը գտնուին Կոստանդիանոս եւ Հեղինէի նկարները, իսկ աջին՝ Ս. Բարսեղ, Ս. Թովմաս եւ ճերմակ մօրուքով մերկ կին մը: Ըստ աւանդութեան՝ հին պոռնիկ մըն է եղեր որ դարձի գալով՝ այր մարդոց հետապնդումներէն փրկուելու համար կը խնդրէ Ամենակալէն որ օգնէ իրեն. Աստուած ալ անոր մօրուք մը տալով զայն կը տգեղցնէ:

Վերջապէս մուտք կը գործենք սքանչելի ՄՈՒԹ եկեղեցին (Գարանլըք Քիլիսէ) որ լոյս չառնելուն համար կը պարունակէ ամենէն լաւ պահպանուած թարմանկարները որոնց մէջ մարդկային դէմքի արտայայտութիւնը ամէնէն ՌԷԱԼԻՍՏՆ է: Կեդրոնական գմբէթը կը ներկայացնէ ԱՄԵՆԱԿԱԼ ՔՐԻՍՏՈՍԸ (ՊԱՆՏՈԿՐԱՏՈՐ) աջ ձեռքը օրհնութիւն տալու դիրքով, իսկ ձախին բռնած գիրք մը որուն վրայ յստակ կերպով կը կարդացուի

ΕΓΟ ΗΜΗ ΤΟ ΦΟC ΤΟΥ ΚΟCΜΟΥ

(Ես եմ լոյսն աշխարհի): Խորանին աջ կողմը պատին վերեւ կը գտնուի «Վերջին Ընթրիք» մը ահագին ձուկով մը: Այս եկեղեցին մաս կը կազմէ կարեւոր վանքի մը որուն ճաշարանը, խոհանոցը եւ մառանը պտտեցանք: Ճաշարանին մէջ կը գտնուի երեք մէթր երկարութեամբ սեղան մը՝ երկու կողմը նոյն երկարութեամբ նստարաններով եւ գլխուն կողմն ալ վանահօր աթոռը, ամէնքն ալ ժայռափոր:

Կը գրաւենք մեր տեղերը մեր հանրակառքին մէջ եւ կուղղուինք դէպ ի Կեսարիա: Ճամբուն երկու կողմը կը տեսնենք պաղ օդի բնական մթերանոցներ որոնց մէջ ամառ թէ ձմեռ բարեխառնութիւնը նոյնն է, հոս նարինջագլխներ կը պահուին: Իրիկեայ դադարէ մը յետոյ ժամը 14ին կը հասնինք ԳԱՅՍԷՐԻ, նախապէս ՄԱԺԱԿ (Մազաքա), յետոյ ԿԵՍԱՐԻԱ: Օդը ամպամած ըլլալուն ԱՐԳԷՈՍը մեծ տպաւորութիւն չի թողուր վրաս, տարիներ առաջ տեսած ըլլալով անոր ձիւնապատ գագաթը արեւուն առաջին շողերուն տակ:

Գայսէրի գալ եւ չի տեսնել Ս. Գր. Լուսաւորիչը կը նմանի

Հռոմ երթալ ու Ս. Պետրոսը չի տեսնելու: Ուստի քանի մը ընկեր երկու թաքսի վարձելով կուղղուինք դէպի Հայոց Թաղը: Հայերէն արձանագրութիւններ կրող պատկառազդու շէնքերու առջեւէն անցնելէ ետք կը տեսնենք եկեղեցւոյ դմբէթը: Նեղ փողոցի մը վրայ բացուող շրջապատի դռնէն ներս մտնելով ինքզինքնիս կը գտնենք ընդարձակ տաճարի մը դիմաց յարակից շէնքերով: Կը հանենք մեր կօշիկները եւ այնպէս ներս կը մտնենք, որովհետեւ ըստ հին սովորութեան եկեղեցին մէկ ծայրէն միւսը գորգապատ է. ոչ նստարան, ոչ աթոռ: Չենք հաւատար մեր աչքերուն. երբ խաչկալները ամբողջովին ոսկեզօծ, չորս հաստ սիւներու վրայ հանգչող կեդրոնական դմբէթը «Ֆրէսք»ներով զարդարուն շէնք «Քաթէտրալ» մը որ կը ծփայ մաքրութեամբ (տաճարը մեր Ս. Կարապետին) եւ որուն նմանը չունինք Իսթանպուլի մէջ: Առաջնորդական աթոռն ալ խիստ ճաշակաւոր է:

Աւագ սեղանին երկու կողմը կը գտնուին դասեր՝ Մոսկուայի, Թիֆլիսի, Պարսկի Հայոց եկեղեցիներուն նման: Ճարտարապետական ոճը բիւզանդական է. քառակուսի խաչաձեւ, կեդրոնական կլոր դմբէթով, ճիշդ Կէօրէմէի ժայռափոր եկեղեցիներուն պէս, կարծես անոնց մէկ «ընդարձակումն»ը ըլլար:

Աջակողմեան թեւին մէջ կը գտնուի Աստուածածնայ նկարը, իսկ ձախակողմեանին մէջ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ որ կը մկրտէ Տրդատ թագաւորը: Մտովին տասնըվեց դար ետ կերթամ: Հոս այս քաղաքին մէջ է որ Գրիգոր Պարթեւ՝ Ղեւոնդիոս մետրապոլիտէն եպիսկոպոս ձեռնադրուած եւ յանձնառութիւն մը ստորագրած է, ըստ որուն իրեն յաջորդները իրենց ձեռնադրութիւնը պիտի ստանային Կեսարիոյ մետրապոլիտէն, այսինքն Հայաստանեայց Եկեղեցին Կեսարիոյ մետրապոլիտին ենթակայ պարզ եպիսկոպոսութիւն մը պիտի ըլլար: Բարեբախտաբար, քիչ ատեն ետք Արշակ Բ. թագաւոր վերջ տուած է այս նուաստացուցիչ ու ամէն կերպով անպատուաբեր դրութեան:

Ի՞նչ կը տեսնենք սակայն, ձախին՝ Աստուածածնայ փոքր մէկ արձանը... Ինչ՞պէս այս առաքելական տաճարէն ներս սպրդեր է այդ «կուռք»ը...

Ակամայ կը բաժնուինք այս հոյակապ միջավայրէն, հիանալու համար այս անգամ ալ մայր գլան գեղեցկութեան վրայ. Դուռան շրջանակին վերեւ շեղակի բացուած գրքի մը երկու էջերը ցոյց կուտան եկեղեցւոյ արձանագրութիւնը որ կը կրէ 1885 թուականը, մինչ փողոցի գլան վրայ կը կարդանք 1883, իսկ եկեղեցւոյ ձախ պատին կից Կեմպրիջեան Վարժարանին վրայ 1868:

Կը շտապենք պարիսպներուն տակը մեզ սպասող մեր հանրաշարժը: Արդ այց մը կուտանք նախկին «Մէտրէսէ» մը եղող ԱՐՔԷՕԼՕԺԻ փոքր թանգարանին:

Մեր միւս ընկերները երբ կիմանան թէ Հայոց եկեղեցին այցելեր ենք, իրենք ալ կը փափաքին չի զրկուիլ այդ վայելքէն եւ բարոգին ողողուած մեր շարժավարը կը բանայ եկեղեցիին ճամբան: Թեթեւ անձրեւի մը տակ կը յառաջանանք նեղ փողոցներէն ու երիտասարդ հոգեւոր հովիւին հետ երկրորդ անգամ ըլլալով մուտք կը գործենք տաճար: Ժամկոչուհին կը սաստէ անփորձները.— Այս Քոլեջի տիկինները կօշիկ հանել չեն գիտեր. հանեցէք ձեր կօշիկները…

Ժամը արդէն 17ն է:

— Օրհնեալ Տէր մեր Յս. Քս. ամէն, Հայր Մեր, Սաղմոս, Ս. Աստուած…:

Ոչ դպիր, ոչ իսկ լուսարար մը: Այս ամէնը քահանան է որ առանձին կը կարդայ ու կերգէ…

Չեմ կրնար զսպել յուզումս:

Պիտի վերադառնանք Ավանոսի մեր պանդոկը գիշերելու: Կէս ճամբան մէկ ժամուան դադար մը դարձեալ ԻՒՐԿԻՒՊ: Մայր պողոտային երկու կողմի վրայ բոլոր խանութները կամ գորգավաճառ են, կամ ԱՆԹԻՔԱՃԻ: Այս վերջիններէն մէկուն ցուցափեղկը կը տեսնեմ փոքր խաչ մը տակը գրուած ՅՍ. ՔՍ. ՏՐ. ԱԾ. Կը հետաքրքրուիմ, խանութպանը կըսէ թէ իրենք պատրաստել կուտան եւ զբօսաշրջիկներուն կը ծախեն… Այսինքն կը կլլեցընեն.

Յաջորդ առաւօտ, 19 Հոկտեմբեր Շաբաթ, նախ այց կուտանք ջուլհակի մը աշխատանոցը որուն ճակտին Ֆրանսերէն մեծատառ գրուած է թէ «կարելի է արհեստաւորին աշխատութիւնը տեսնելը։ Քանի մը վայրկեանէն վարպետին մատներուն տակ՝ ափ մը կաւը կը վերածուի սափորի մը կամ ծաղկամանի մը, ոտքով դարձող սկաւառակի մը վրայ։

Յետոյ կուգանք դէպի ՏԷՐԻՆՔՈՒՅՈՒի եւ ՔԱՅՄԱՔԼԸի ստորերկրեայ ապաստանները, անցնելով ԻՒՉՀԻՍԱՐ աւանէն որ հսկայ ժայռի մը բոլորտիքը կառուցուած է եւ ունի եղեր նորաշէն պանդոկ մը որուն իւրաքանչիւր սենեակին մէջ կը գտնուին եղեր երկու ծորակ, մէկը կարմիր գինիի, միւսը ճերմակ.

Նեվշեհիրէն երեսուն քիլոմէթր դէպի հարաւ կը գտնուի ՏԷՐԻՆՔՈՒՅՈՒի ութը յարկանի ստորերկրեայ քաղաքը։ Կենթադրուի թէ Ք.-Ծ. դարերուն փորուած է արաբական արշաւանքներուն դէմ պաշտպանուելու համար եւ կրնար 15.000 հոգի պատսպարել։ Մեծ ճարտարութեամբ շինուած «քաղաք»ը կը բաղկանայ կեդրոնական լայն ծխնելոյզէ մը որ վերի կողմէն օդաւորում մը կ'ապահովէ, իսկ տակէն ալ ջուր։ Իւրաքանչիւր յարկի վրայ կը գտնուին բազմաթիւ սենեակներ, մթերանոցներ, գինիի մառաններ, նոյնիսկ մատուռ սակայն առանց որմանկարի։ Հսկայ երկանաքար մը որ միմիայն ներսի կողմէն կարելի է գլորել կը պաշտպանէ նոյն մուտքը արշաւանքի ատեն։ Երկրորդ յարկը կայ փապուղի մը որ կը հաղորդակցի Քայմաքլըի հետ, սակայն տակաւին չէ բացուած ամբողջովին։

Վերադարձի ճամբուն վրայ կայցելենք նաեւ ՔԱՅՄԱՔԼԸի ստորերկրեայ քաղաքը որ յար եւ նման է առաջինին, նոյն նեղ անցքերը եւ անկիւնները, նոյն սենեակները որոնց ձեղունը երբեք մէթր է, աւելի բարձր քան թէ մեր այսօրուան արդիական յարկաբաժինները...։

Դարձեալ կուգանք ՆԷՎՇԷՀԻՐ եւ ձախին վաթսուն քիլոմէթր յառաջանալէ ետք, դարձեալ ձախ կը դառնանք եւ կը հասնինք ԻՀԼԱՐԱ։

Անկէ վերջ հեթեան պլանի այցելենք ՊԷԼԻՍԸՐԱՄԱ (Նախկին Պերիսարեմա – Բերիսադրեմա)ի հովիտը գտնուող ժայռափոր եկեղեցիները։

Հեղեղատին տեսարանը տպաւորիչ է. ուղղաձիգ ժայռեր կարծես զանակով կտրուած բլրային, խոր ՄԵԼԵՆՏԻՋ գետակը կը սողայ:

Մենք ալ մողէսներու նման կը սողանք քարերուն մէջէն եւ կը հասնինք Ս. ԴԱՆԻԷԼ (ԱՂԱՃ ԱԼԹԸ ՔԻԼԻՍԷՍԻ) եկեղեցին որ շրջանին ամենէն հինն է: Գմբէթաւոր խաչաձեւ է: Թարմանկարները կը ներկայացնեն Քրիստոսի համբարձումը, Աստուածամօր ննջումը, Մոգերու երկրպագութիւնը, Դանիէլ առիւծներու փոսին մէջ եւ երկրաչափական զարդեր: Խարխուլ կամուրջի մը վրայէն լարախաղացի մը նման կանցնինք դիմացի ափը եւ կը մագլցինք այստեղի ՕՁԱԽՈՐ ԵԿԵՂԵՑԻՆ որուն գաւիթին ճակատը աջին կը տեսնենք Ս. Գէորգի նկարը, մէջտեղը Կոստանդիանոս եւ Հեղինէ, իսկ ներսը Դժոխքը դրան մէջ երեք գլխանի օձի մարմնով հրէշ մը եւ Յայտնութեան քսանըչորս ծերունիները: Ժօրժ Փէյրման կըսէ թէ հայերու կողմէ շինուած է Ժ. կամ ԺԱ. դարուն: Եթէ չեմ սխալիր հոս էր որ խորանին խորշին մէջ կարդացինք Տ. Յարութիւն Քհնյ. Հալաճեանի ստորագրութիւնը:

Դարձեալ կանցնինք խարխուլ կամուրջէն միւս ափին վրայ այցելելու համար ԴԱՐԱՏԱՓԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ «ՓԻՒՐԷՆԼԻ ՍԷՔԻ ՔԻԼԻՍԷՍԻ»: Հոս ալ թարմանկարները կը ներկայացնեն Աւետումը, Յուդայի մատնութիւնը, Երուսաղէմ մուտքը Խաչելութիւնը, եւլն.:

Եւ հոս վերջ կը գտնէ ժայռափոր եկեղեցիներու այցը: Սակայն կան տակաւին եկեղեցիներ Սինասա, Ճեմիլքէօյ, Մաւրուճան, Սօանլը, Հասանտաղ եւ Աչըքսարայ: Կը կարծուի թէ ամբողջ Կապադովկիոյ մէջ կային 365 եկեղեցիներ, ամէն օր տարբեր սեղանի մը վրայ պատարագելու համար, բայց մինչեւ օրս, հարիւրեակ մը միայն գտնուած է:

Հարց պիտի տաք թէ ինչո՞ւ այս առատութիւնը:

Կենթադրուի թէ Դ. դարուն Կեսարիոյ եպիսկոպոս Ս. Բարսեղ Հայրապետ «ԱՅԻՈՍ ՎԱՍԻԼԻՈՍ» քաջալերած ըլլայ ճգնաւորներն ու սրբակեացները հաստատուելու Կապադովկիոյ վայրի հովիտներուն մէջ, սակայն Զ. դարէն վերջ է որ Հարաւէն եկող արաբական խուժանին առջեւ Փոքր Ասիոյ ամենակարեւոր

Բիւզանդական կեդրոն Կեսարիոյ՝ յարմար դատած է տեղափոխուիլ աւելի ապահով եւ անտառիկ շրջան մը, քանի որ ժայռափոր եկեղեցիներուն առաւել մեծամասնութիւնը կառուցուած է Զ. եւ ԺԳ. դարերուն միջեւ:

Աւելորդ է ըսել թէ մեր այցելած բոլոր եկեղեցիներուն՝ մարդոց ձեռք հասած բարձրութեան մէջի նկարներուն աչքերը փորուած են, որովհետեւ իսլամութիւնը մեծ մեղք կը համարէ մարդկային դէմք նկարելը:

Ուշադրութիւնս գրաւեց այս եկեղեցիներուն խորանին ձեւը որ բնաւ չի նմանիր այսօրուան հայ եկեղեցիներուն. գետնէն երկու աստիճան վեր կէս մէթր բարձրութեամբ մէջտեղը բաց պատ մը, նման պատարագի քառակուսի սեղանով: Յայտնի է որ ՊԱՏԿԵՐԱԿԱԼ (Իկոնոստասիոն) չկար տակաւին:

Թուրք եւ Ֆրանսացի հեղինակներ կը պնդեն թէ այս եկեղեցիներուն մեծ մասը եւ մէջի թարմանկարները հայու գործ են: Ճիշդ է թէ այս նկարներուն դէմքերը չեն նմանիր Բիւզանդական եկեղեցիներու մէջ գտնուածներուն եւ կը յիշեցնեն Էջմիածնի ու Մենահին աւետարանին կցուած մանրանկարները, իրենք աւելի ասորական կը թուին քան հայկական:

Գիտէի թէ Է.էն ԺԳ. դարերը հայ ճարտարապետութեան ոսկեդարն է, սակայն չէի իմացած թէ հայերը թարմանկարի մէջ ալ նոյնքան յառաջդիմած էին: Ամէն պարագայի կարժէ ուսումնասիրել այս հարցը:

Հիմայ կը սուրանք դէպի ԱՔՍԱՐԱՅ, որովհետեւ տակաւին չենք ճաշած: Հոն, կլորուղիին վրայ գտնուող «Աղաճըլը Քաֆէ-թէրիային մեծ ախորժակով փառաւոր ճաշ մը ընելէ ետք ժամը 22-ին կը հասնինք ԱՆԳԱՐԱ: Մեր առաջնորդը ճամբան կը կորսնցնէ եւ մինչեւ որ գտնէ ՈՒԼՈՒՍ հրապարակը բաւական մը կը շրջագայինք նոր քաղաքին մէջ եւ վերջապէս կը հասնինք «Ենի Օթէլ»

20 Հոկտեմբեր Կիրակի, մեր շրջապտոյտին վերջին օրն է: Մինչեւ ժամը 13 ազատ ենք: Երեք ընկերներու հետ կայցելենք նախ Հաճը Պայրամ մզկիթին քովը գտնուող Օգոստոս կայսեր Մեհեանը որուն պատերուն վրայ այնքան լատիներէն եւ յունարէն

արձանագրութիւն կայ ոչ ալ կրցայ գտնել Հայաստանի մասին գրուած տողեր: Ապա կը բարձրանանք Մահմուտ Փաշայի Պէդէսթէնին մէջ հաստատուած «Արքէօլօժիի Թանգարանը որ հաւաքուած է նախապատմական, հելլենական, հռոմէական, բիւզանդական, մանաւանդ հիթիթական արձաններով:

Ժամը 13ին հրաժեշտ կու տանք Մայրաքաղաքէն եւ կը բռնենք վերադարձի ճամբան:

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

GEORGES PILLEMENT. La Turquie
İnconnue, PARIS 1970

GUIDE-ATLAS-DENOËL. Turquie,
PARIS, 1973

NACİ KESKİN, Cappadoce,
İSTANBUL

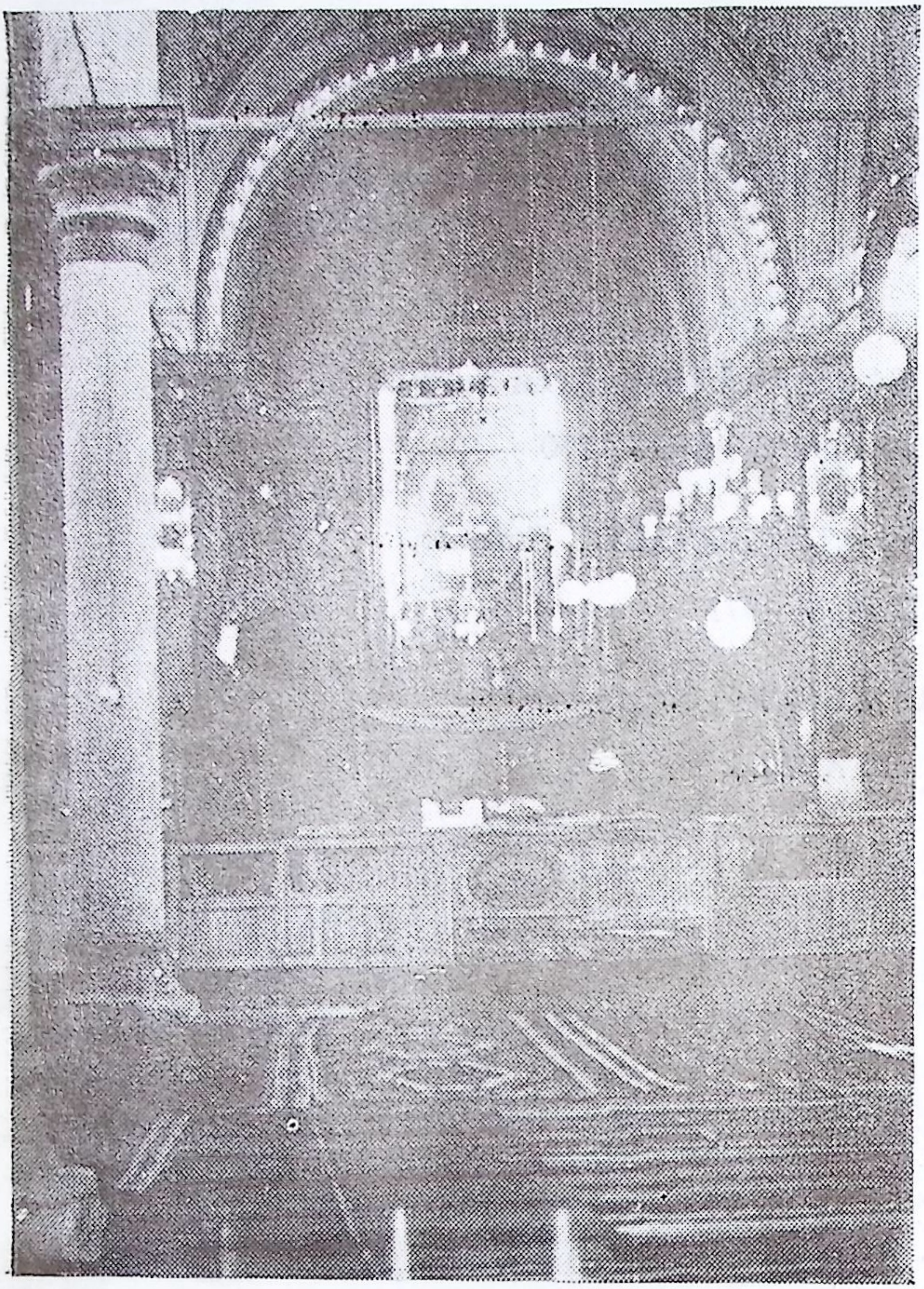

Լուս. Հ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ
Կեսարիոյ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի ներքնամասը

Archbishop
Vicken Aykazian

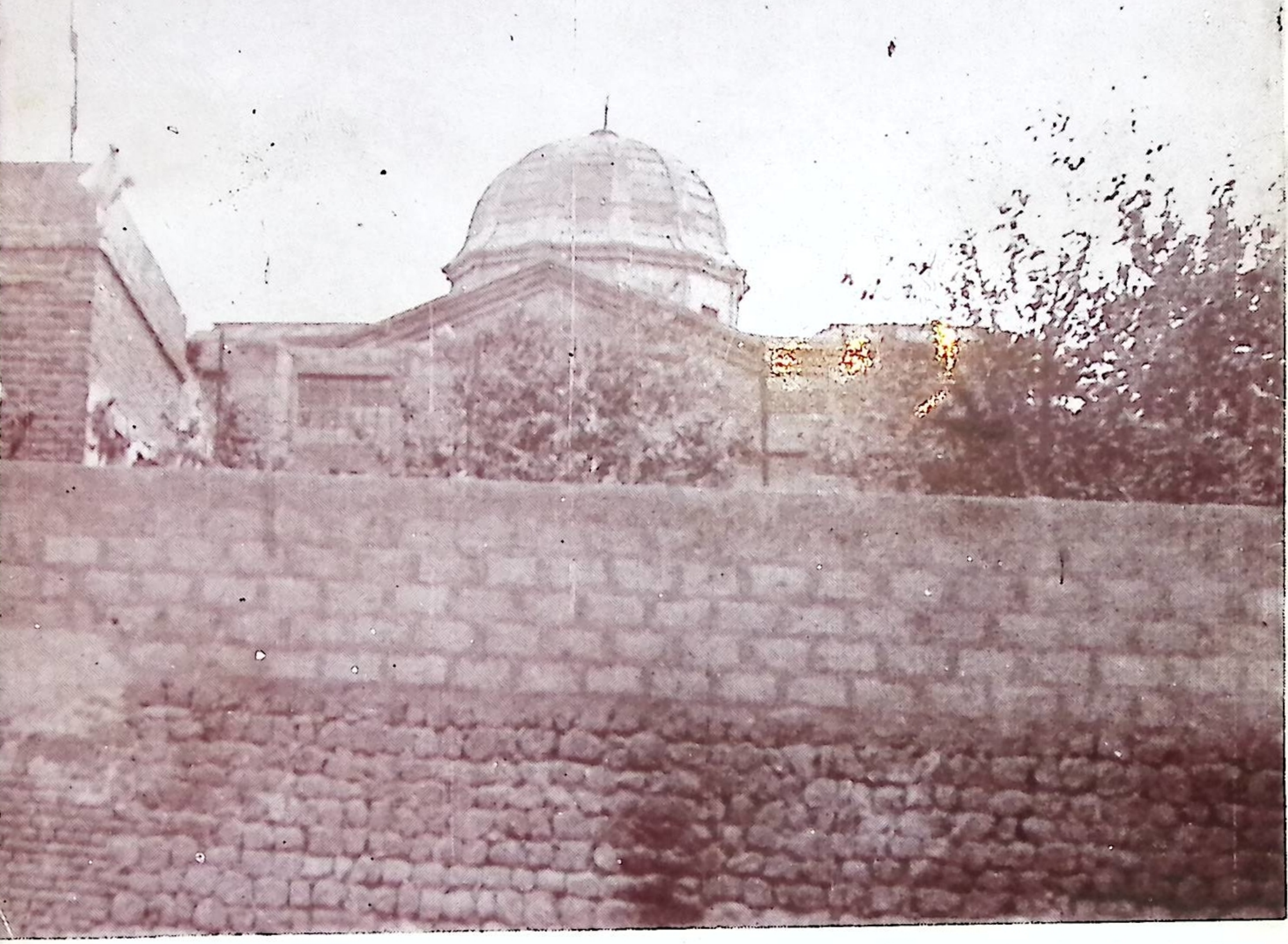

Լուս. Հ. Փափազեան

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻ ԳՄԲԷԹԸ

Dizgi - Baski: Oya Matbaası